

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT
**HISTÒRIA DEL PAISATGE I
ORGANITZACIÓ DEL
TERRITORI**

Coordinació: Jordi Bolòs

Any acadèmic 2015-16

Informació general de l'assignatura

Denominació	HISTÒRIA DEL PAISATGE I ORGANITZACIÓ DEL TERRITORI
Codi	100051
Semestre d'impartició	1r semestre - Avaluació Continuada
Caràcter	Optativa
Nombre de crèdits ECTS	6
Crèdits teòrics	0
Crèdits pràctics	0
Coordinació	Jordi Bolòs
Horari de tutoria/lloc	Jordi Bolòs Despatx 2.10 Dilluns i dimarts, de 12 a 13
Departament/s	Història
Modalitat	Presencial
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.
Idioma/es d'impartició	català, castellà i anglès
Grau/Màster	Grau en Història
Horari de tutoria/lloc	Jordi Bolòs Despatx 2.10 Dilluns i dimarts, de 12 a 13
Adreça electrònica professor/a (s/es)	jbolos@historia.udl.cat

Jordi Bolòs
Jorge Solanas

Informació complementària de l'assignatura

Estudi del paisatge històric des de l'època romana fins a l'actualitat. S'explicarà la metodologia usada en aquesta mena de recerques i també les principals aportacions que s'han fet al coneixement de la història del paisatge al llarg dels darrers decennis. Una de les característiques més notables dels treballs d'arqueologia del paisatge és precisament treballar en la "llarga durada". Una altra, la interdisciplinarietat.

Objectius acadèmics de l'assignatura

Veure apartat competències

Competències

Competències	objectius formatius
Capacitat d'anàlisi i de síntesi Capacitat de gestió de la informació Capacitat de raonament crític	Aprendre les característiques bàsiques dels estudis fets fins ara sobre l'arqueologia del paisatge
Motivació pel rigor i la qualitat Capacitat de treball en equip Capacitat d'organització i planificació	Interpretar els textos per a l'estudi (temes, lectures de capítols de llibre, documents). Saber fer un treball de recerca.

Continguts fonamentals de l'assignatura

Primera part (50% de les sessions):

1. L'arqueologia del paisatge a l'Europa occidental
2. El paisatge històric a l'època romana. Les centuriacions i les *villae*
3. Pobles i poblament a l'edat mitjana. Límits. Les transicions medievals
4. Camps (de secà i de regadiu), boscos i pastures
5. Vies de comunicació. Molins, fargues i mines.
6. Els treballs de Caracterització del Paisatge Històric (CPH)
7. El paisatge urbà a l'edat mitjana

Segona part (50% de les sessions):

1. Els últims anys de l'antic règim (6,7% de les sessions)
2. El paisatge del segle XIX, del món agrícola a l'industrial (15% de les sessions)
  - a. El paisatge rural
  - b. El paisatge industrial

- c. El paisatge urbà
- 3. El paisatge del segle XX, guerra i pau (15% de les sessions)
  - a. El paisatge industrial
  - b. El paisatge rural
  - c. El paisatge urbà
- 4. L'organització territorial en un context de canvi paisatgístic (6,7% de les sessions)
- 5. El paisatge dels primers anys del segle XXI, ja és historia? (6,7% de les sessions)

Eixos metodològics de l'assignatura

activitat	CODIFICACIÓ / descripció / tipologia TPD	O*	G*	HP*	HNP*
Classe magistral (M)	Els temes que es penjaran al SAKAI i les lectures que es faran al llarg del curs, seran resumits, comentats i discutits a classe.			51	
Seminaris (S)					
Pràctiques (P)					
Treballs (T)	Treballs de recerca sobre el paisatge històric d'una comarca o bé de diversos pobles. Fer un estudi sobre les formes de poblament, els límits, els camins, els camps, les sèquies, etc.				80
Tutories (Tut)	Per comentar algun aspecte del treball de recerca.			5	
Altres (AA)					8
Avaluació (AV)	Proves de validació.				2
TOTAL				56	90

Sistema d'avaluació

mecanismes d'avaluació	codificació / descripció-criteris / tipologia TPD	observacions	O*	Activitat	%*
Assistència i participació (As)					10
Taller d'avaluació (TA) (Examen)		Proves de validació			20

Informe (In) / Treballs (T)		Treballs sobre el paisatge històric d'una ciutat, una comarca o d'uns quants pobles			50
Altres (A)					20
TOTAL					100

Bibliografia i recursos d'informació

Bibliografia orientativa:

Agache, R. (1973): «La villa gallo-romaine dans les grandes plaines du Nord de la France», *Archéologia*, 55, pp. 37-52.

Ariño, E., Gurt, J. M. i Palet, J. M. (2004): *El pasado presente. Arqueología de los paisajes en la Hispania romana*, Universitat de Barcelona i Universidad de Salamanca, Barcelona y Salamanca.

Aston, M. (1985): *Interpreting the Landscape. Landscape Archaeology in Local Studies*, Batsford, Londres.

(2000): *Monasteries in the Landscape*, Tempus, Stroud (primera edició de 1993).

Aston, M. i Gerrard, C. (2013): *Interpreting the English Village. Landscape and Community at Shapwick, Somerset*, Windgather, Oxford.

Bailly-Maître, Marie-Christine (2008): «Paysages miniers médiévaux. Essai de restitution à partir des données de l'archéologie et de l'archéométrie», a *Marqueurs des Paysages et systèmes socio-économiques*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, pp. 89-98.

Barceló, M., Carbonero, M.A., Martí, R. i Rosselló, G. (1986): *Les aigües cercades. Els qan?t(s) de l'illa de Mallorca*, Palma de Mallorca.

Barceló, M., Kirchner, Helena i Navarro, Carmen (1996): *El agua que no duerme. Fundamentos de la arqueología hidráulica andalusí*, El legado andalusí, Granada.

Baudreu, D. (1986): «Une forme de villages médiévaux concentrés: le cas du Bas-Razès (Aude)», *Archéologie du Midi médiéval*, 4, pp. 49-73.

Bazzana, A. (1992): *Maisons d'Al-Andalus. Habitat médiéval et structures du peuplement dans l'Espagne orientale*, Casa de Velázquez, Madrid.

Beresford, M. W. (1967): *New Towns of the Middle Ages: Town Plantation in England, Wales and Gascony*, Londres.

Beresford, M. W. i St Joseph, J.K. (1978): *Medieval England. An Aerial Survey*, Cambridge University Press, Cambridge.

Bernardi, Manuela (ed.) (1992): *Archaeologia del Paesaggio*, All'Insegna del Giglio, Florència.

Bolòs, J. (1995): *El mas, el pagès i el senyor. Paisatge i societat en una parròquia de la Garrotxa a l'edat mitjana*, Curial, Barcelona.

(2004): *Els orígens medievals del paisatge català*, Institut d'Estudis Catalans/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

(2007a): «Conèixer el paisatge històric medieval per poder planificar i gestionar el territori», a J.

- Bolòs: *Estudiar i gestionar el paisatge històric. Territori i Societat a l'edat mitjana*, IV, Universitat de Lleida, Lleida, pp. 145-226.
- (2007b): «Nous mètodes per a conèixer els camins medievals: la xarxa de vies a la Catalunya Central», *El camí de Sant Jaume i Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pp. 49-60.
- (2008): *Dins les muralles de la ciutat. Carrers i oficis a la Lleida dels segles xiv i xv*, Paeria de Lleida i Pagès editors, Lleida.
- (2010a): «PaHisCat: un projecte per conèixer el paisatge del passat i per gestionar el país en el futur», a J. Bolòs: *La caracterització del paisatge històric. Territori i Societat: el paisatge històric*, V, Universitat de Lleida, Lleida, pp. 41-82.
- (2010b): «Un paisatge complex d'un país molt vell. Els estudis d'història del paisatge per comprendre i valorar el territori», a J. Bolòs: *La caracterització del paisatge històric. Territori i Societat: el paisatge històric*, V, Universitat de Lleida, Lleida, pp. 83-147.
- (en premsa): «Cartografia, paisatge històric i societat a l'alta edat mitjana: l'exemple de la Cerdanya», a *Poblament i societat als Pirineus els darrers dos mil anys*, *Territori i Societat: el paisatge històric*, VI, Lleida.
- Bolòs, J. i Bonales, J. (en premsa): *Atles Històric de Menàrguens. El paisatge històric d'un municipi de la comarca de la Noguera al llarg de dos mil anys*, Ajuntament de Menàrguens i Universitat de Lleida, Lleida.
- Bolòs, J. i Hurtado, V. (2012): *Atles dels comtats de Pallars i Ribagorça (v806-v998)*, Rafael Dalmau editor, Barcelona.
- Bonales, J. (2011): *Andorra la Vella sense límits, Història de les afrontacions d'una parròquia del Principat (segles xiii-xxi)*, Comú d'Andorra la Vella, Andorra.
- Carpentier, V. i Marcigny, C. (eds.) (2012) : *Des hommes au champs. Pour une archéologie des espaces ruraux du Néolithique au Moyen Âge*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes.
- Catafau, A. (1998): *Les celleres et la naissance du village en Roussillon (x^e-xve siècles)*, Trabucaire i PUP, Perpinyà.
- Chevallier, R. (2000): *Lecture du temps dans l'espace. Topographie archéologie et historique*, Picard, París.
- Chouquer, G. (1993): *Entre Bourgogne et Franche-Comté. Histoire d'un paysage de l'époque gauloise à nos jours*, Errance, París.
- Chouquer, G. (ed.) (2004): «Objects en crise, objets recomposés», *Études rurales*, 167-168, pp. 13-304 (glossari: pp. 297-304).
- Chouquer, G. (2008): *Traité d'archéogéographie. La crise des récits géohistoriques*, Editions Errance, París.
- Clark, J.; Darlington, J.; Fairclough, G. (2004): *Using Historic Landscape Characterisation*, English Heritage i Lancashire Country Council, Londres.
- Conzen, M. R. G. (1960): *Alnwick, Northumberland. A Study in Town-Plan Analysis*, The Institute of British Geographers, Londres.
- Creighton, O.H. (2002): *Castles and Landscapes*, Continuum, Londres-Nova York.
- Crawford, O.G.S. (1953): *Archaeology in the Field*, Phoenix House, Londres.
- Cursente, B. (1998): *Des maisons et des hommes. La Gascogne médiévale (xie-xve siècle)*, Presses Universitaires du Mirail, Tolosa.
- Déléage, A (1941), *La vie économique et sociale en Bourgogne dans le haut moyen âge*, Mâcon.

- Durand, Aline (1998): *Les paysages médiévaux du Languedoc (x^e-xiie siècles)*, Presses Universitaires du Mirail, Tolosa.
- Eritja, X. (1998): *De l'almunia a la turris: organització de l'espai a la regió de Lleida (segles XI-XIII)*, Universitat de Lleida, Lleida.
- Ejarque, Ana (2009): *Génesis y configuración microregional de un paisaje cultural pirenaico de alta montaña durante el Holoceno: estudio polínico y de otros indicadores paleoambientales en el valle del Madriu-Perafita-Claror (Andorra)*, tesi de doctorat, ICAC – Universitat Rovira i Virgili, Tarragona.
- Esquilache, F. (2007): *Història de l'horta d'Aldaia. Construcció i evolució d'un paisatge social*, Ajuntament d'Aldaia, Aldaia.
- Esteban, A. (ed.) (2003): *Los paisajes de Parques Nacionales. La humanización de las altas cuencas de la Garona y las Nogueras (4500 aC – 1955 dC)*, Ministerio del Medio Ambiente, Madrid.
- Euba, Itxaso (2009): *Explotación de los recursos forestales desde el Neolítico hasta la época moderna en los valles de La Vansa-sierra del Cadí (Alt Urgell) y del Madriu (Andorra). Anàlisis antracològic de estructures altimontanes*, Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Tarragona.
- Favory, F. (2012): «Les parcelles antiques de Gaule médiane et septentrionale», a V. Carpentier i C. Marcigny (drs.): *Des hommes aux champs. Pour une Archéologie des espaces ruraux du Néolithique au Moyen âge*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, pp. 111-130.
- Fixot, M. i Zadora-Rio, Elisabeth (eds.) (1989): *L'église, le terroir*, CNRS, París.
- Galop, D. (1998): *La forêt, l'homme et le troupeau dans les Pyrénées. 6000 ans d'Histoire de l'environnement entre Garonne et Méditerranée. Contribution palynologique*, Geode – Laboratoire d'Ecologie Terrestres – Framespa, Tolosa.
- Garrabou, R i Naredo, J. M. (eds.) (2008): *El paisaje en perspectiva histórica: formación y transformación del paisaje en el mundo mediterráneo*, Prensas Universitarias de Zaragoza i SEHA, Saragossa.
- Gauthiez, B., Zadora-Rio, Elisabeth i Galinié, H. (2003): *Village et ville au Moyen Âge: les dynamiques morphologiques*, Presses Universitaires François-Rabelais, Tours.
- Guichard, P. (1990-1991): *Les musulmans de Valence et la Reconquête (xie-xiiie siècles)*, Institut Français de Damas, Damasc.
- Guilaine, J. (ed.) (1991): *Pour une archéologie agraire. À la croisée des sciences de l'homme et de la nature*, Armand Colin, París.
- Guinot, E. i Esquilache, F. (2012): «La reorganización del paisaje agrario en la huerta de Valencia después de la conquista cristiana. El sistema hidráulico y el parcelario de Montcada y Benifaraig en el siglo xiii», *Debates de Arqueología medieval*, 2, pp. 229-276.
- Guinot, E. i Selma, S. (2005): *Les sèquies de l'Horta Nord de València: Mestalla, Rascanya i Tormos*, Generalitat Valenciana, València.
- Guitart, J., Palet, J. M. i Prevosti, Marta (eds.) (2003): *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- Higham, N. J. (2004): *A Frontier Landscape. The North West in the Middle Ages*, Windgather, Macclesfield.
- Higounet, Ch. (1975): *Paysages et villages neufs du Moyen Âge. Recueil d'articles*, Bordeus (treballs originals publicats entre els anys 1944 i 1975).
- Hindle, P. (2001): *Roads and Tracks for Historians*, Phillimore, Chichester.
- Hooke, Della (1985): *The Anglo-Saxon Landscape. The Kingdom of the Hwicce*, Manchester University Press, Manchester.

- Hoskins, W.G. (1985): *The Making of the English Landscape*, Penguin Books, Londres (primera edició de 1955; també hi ha una edició de l'any 1977).
- Izard, Veronique (1994): «Cartographie successive des entreprises métallurgiques dans les Pyrénées nord-catalanes; support préliminaire à l'étude éco-historique des forêts charbonnées», *Archéologie du Midi médiéval*, 12, pp. 115-129.
- Johnson, M. (2007): *Ideas of Landscape*, Blackwell, Malden-Oxford.
- Kirchner, Helena (1997): *La construcció de l'espai pagès a Mayurqa: les valls de Bunyola, Orient, Coanegra i Alaró*, Universitat de les Illes Balears, Palma.
- Kirchner, Helena (ed.) (2010): *Por una arqueología agraria. Perspectivas de investigación sobre espacios de cultivo en las sociedades medievales hispánicas*, BAR International Series 2062, Oxford.
- Lavigne, C. (2002): *Essai sur la planification agraire au Moyen Âge. Les paysages neufs de la Gascogne médiévale (xiiie-xive siècles)*, Ausonius, Bordeus.
- Leturcq, S. (1997): «La route et le paysage. Dynamique et stabilité des réseaux routiers beaucerons entre Étampes et la forêt d'Orléans», a G. Chouquer (ed.): *Les formes du paysage. Tome 3 – L'analyse des systèmes spatiaux*, Errance, París, pp. 78-87.
- Marchand, Claire (1997): «Réseau viaire et dessin parcellaire: étude morphologique de la région du Gâtinais oriental», a G. Chouquer (ed.): *Les formes du paysage. Tome 3 – L'analyse des systèmes spatiaux*, Errance, París, pp. 66-78.
- Martí, R. (1988): «L'ensagrament: l'adveniment de les sagres feudals», *Faventia*, 10/1/2, pp. 153-182.
- Morris, R. (1997): *Churches in the Landscape*, Phoenix, Londres (primera edició de 1989).
- Muir, R. (1999): *Approaches to Landscape*, Macmillan Press, Basingstoke i Londres.
- Muir, R. (2001): *Landscape Detective. Discovering a Countryside*, Windgather, Macclesfield.
- Oosthuizen, S. (2006): *Landscapes Decoded. The origins and development of Cambridgeshire's medieval fields*, University of Hertfordshire Press, Hatfield.
- Palet, J. M. i Gurt, J. M. (1998): «Aménagement et drainage des zones humides du littoral emporitain (Catalogne): une lecture diachronique des structures agraires antiques». *Méditerranée*, 4, pp. 41-48.
- Passarius, O., Catafau, A. i Martzluff, M. (dirs.) (2009): *Archéologie d'une montagne brûlée. Massif de Rodès, Pyrénées-Orientales*, Trabucaire i Conseil Général des Pyrénées-Orientales, Perpinyà.
- Patitucci Uggeri, Stella (ed.) (2007): *Archeologia del paesaggio medievale. Studi in memoria di Riccardo Francovich*, All'Insegna del Giglio, Borgo San Lorenzo.
- Pladevall, A. (1995): *Taradell. Passat i present d'un terme i vila d'Osona. I. Dels orígens a finals del segle xviii*, Eumo i Ajuntament de Taradell, Vic.
- Prevosti, Marta i Guitart, J. (2010): *Ager Tarraconensis 1. Aspectes històrics i marc natural*, IEC i ICAC, Tarragona.
- Rendu, Christine (2003): *La montagne d'Enveig. Une estive pyrénéenne dans la longue durée*, Trabucaire, Perpinyà.
- Rippon, S. (1996): *The Gwent Levels: The Evolution of a Wetland Landscape*, Council for British Archaeology Research Report, York.
- (2004): *Historic Landscape Analysis: Deciphering the countryside*, Council for British Archaeology, York.
- (2012): *Making Sense of an Historic Landscape*, Oxford University Press, Oxford.

- Rippon, S., Claughton, P. i Smart, C. (2009): *Mining in a medieval Landscape. The Royal Silver Mines of the Tamar Valley*, University of Exeter Press, Exeter.
- Roberts, B. K. (1987): *The making of the English Village. A Study in Historical Geography*, Longman, Burnt Mill.
- (2008): *Landscapes, Documents and Maps. Villages in Northern England and Beyond, AD 900-1250*, Oxbow Books, Oxford.
- Rosselló, V. M. (1987): «Villas planificadas medievales del País Valenciano», *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, 7, pp. 509-525.
- Rowley, T. (1994): *Villages in the Landscape*, Orion, Londres (primera edició de 1978).
- (2001): *The Welsh Border. Archaeology, History and Landscape*, Tempus, Stroud (editat per primera vegada el 1986).
- Sancho, Marta (1999): *Homes, fargues, ferro i foc. Arqueologia i documentació per a l'estudi de la producció de ferro en època medieval: les fargues dels segles ix-xiii al sud del Pirineu català*, Enginyers Industrials de Catalunya i Marcombo, Barcelona.
- Taylor, C. (1983): *Village and Farmstead. A History of Rural Settlement in England*, George Philip, Londres.
- (2000): *Fields in the English Landscape*, Sutton, Stroud (primera edició de 1975).
- Torró, J. (1999): *El naixement d'una colònia. Dominació i resistència a la frontera valenciana (1238-1276)*, Universitat de València, València.
- Turner, S. (2006): *Making a Christian Landscape. The countryside in early-medieval Cornwall, Devon and Wessex*, University of Exeter Press, Exeter.
- (2007): *Ancient Country: the Historic Character of Rural Devon. A report on the Devon Historic Landscape Characterisation Project*, Devon Archaeological Society, Exeter.
- Van de Noort, R. (2004): *The Humber Wetlands. The Archaeology of a Dynamic Landscape*, Windgather, Macclesfield.
- Vicedo, E., Bolòs, J., Olarieta, J.R., Aldomà, I. i Aran, M. (2013): *Les etapes de la construcció del territori a Catalunya. Torrefarrera i la Catalunya occidental, segles vii a xx. Una proposta metodològica*, Ajuntament de Torrefarrera i Pagès editors.
- Virgili, A. (2001): *Ad detrimentum Yspanie. La conquesta de Turtusa i la formació de la societat feudal (1148-1200)*, Universitat Autònoma de Barcelona i Universitat de València, València.
- Williamson, T. (1998): «Questions of preservation and destruction», a P. Everson i T. Williamson (eds): *The archaeology of landscape*, Manchester University Press, Manchester i Nova York, pp. 1-24.
- Williamson, T. (2002): *Hedges and Walls*, The National Trust, Londres.
- Whyte, I. D. (2002): *Landscape and History since 1500*, Reaktion books, Londres.
- Whyte, I. i Whyte, Kathleen (1991): *The changing scottish Landscape, 1500-1800*, Routledge, Londres.
- Zadora-Rio, Elisabeth (dir.) (2008): *Des paroisses de Touraine aux communes d'Indre-et-Loire. La formation des territoires*, FERACF, Tours.

Aquesta bibliografia s'ampliarà al llarg del curs.